

УДК 330.113.6:631.1

Сухостаєць А.І.

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри економіки

Сумського національного аграрного університету

ВПЛИВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ НА СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

THE INFLUENCE OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF AGRARIAN ENTERPRISES ON SOCIAL CAPITAL OF RURAL TERRITORIES

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано фактори, які впливають на сталий розвиток сільських територій. Розглянуто побудову корпоративної соціальної відповідальності великих аграрних підприємств. У дослідженні використано доступні Інтернет-джерела та звіти компаній про соціальну відповідальність. Проведено аналіз діяльності шести крупних агрокомпаній: «Кернел», «Украндфармінг», «Миронівський хлібопродукт», «Мрія», «Монсанто», «Астарта». Доведено, що суспільна діяльність сприяє розвитку соціального капіталу аграрної сфери.

Ключові слова: капітал, соціальний капітал, сільська територія, аграрна сфера, сталий розвиток.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализированы факторы, влияющие на устойчивое развитие сельских территорий. Рассмотрено построение корпоративной социальной ответственности крупных аграрных предприятий. В исследовании использованы доступные Интернет-источники и отчеты компаний о социальной ответственности. Проведенный анализ деятельности шести крупных агропредприятий: «Кернел», «Украндфарминг», «Миронивский хлебопродукт», «Мрия», «Монсанто», «Астарта». Доказано, что общественная деятельность способствует развитию социального капитала аграрной сферы.

Ключевые слова: капитал, социальный капитал, сельская территория, аграрная сфера, устойчивое развитие.

ANNOTATION

The article analyzes the factors affecting the sustainable development of rural areas. The construction of creation of corporate social responsibility of large agrarian enterprises. The research uses available internet resources and corporate social responsibility reports. We analyzed the activities of six large agro companies namely Kernel, Uklandfarming, Mironivsky hliboproduct, Mriya, Monsanto, Astarta. Such activities contribute to the development of the social capital of the agrarian sector.

Keywords: capital, social capital, rural area, agrarian sphere, sustainable development.

Постановка проблеми. Процес трансформації аграрної сфери зумовлює необхідність вивчення соціально-економічних відносин за взаємодії сільськогосподарських підприємств та сільських територій, у межах яких вони ведуть свою господарську діяльність. Важливим убачається питання, який саме вплив їхньої діяльності на розвиток сільських територій. Дослідження світової практики та вітчизняного досвіду показує, що розвиток соціального капіталу є найсуттєвішою конкурентною перевагою сільських територіальних громад аграрних регіонів та держави у цілому [1]. Тому ми вважаємо, що розвиток соціального капіталу аграрної сфери є новою та перспективною сферою в розвитку сільських територій та аграрної сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питаннями, які стосуються визначення ролі сільськогосподарських підприємств у роботі місцевих органів самоуправління, територіальних громад та розвитку сільських територій у контексті еволюційних та глобалізаційних процесів вивчали такі відомі вчені, як В. Андрійчук, О. Бородіна, В. Валентинов, С. Дем'яненко, С. Дідус, М. Калінчик, М. Малік, П. Саблук, О. Шпикуляк, В. Юрчишин та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на велику кількість публікацій та досліджень функціонування аграрних підприємств, здебільшого присвячених швидкій капіталізації сільського господарства, питання економіки самих підприємств та питання, як саме впливають процеси роботи сільськогосподарських підприємств на формування соціального капіталу, вивчені недостатньо.

Мета статті полягає у вивченні питань, як впливає на формування капіталу аграрної сфери діяльність сільськогосподарських підприємств, які провадять свою діяльність на сільських територіях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Занепад сільських територій потребує поглибленого вивчення даних проблем та розроблення заходів щодо поліпшення ситуації, серед яких одним із важливих є формування соціального капіталу аграрної сфери.

У цій статті ми хотіли б звернути увагу та проаналізувати діяльність сільськогосподарських підприємств, які, крім основної діяльності, провадять заходи щодо поліпшення соціальної інфраструктури села, розвитку об'єднаних територіальних громад.

Соціальний фактор діяльності аграрних підприємств пов'язаний із виконанням зобов'язань згідно з договорами оренди землі та майна, деякі компанії надають адресну допомогу об'єктам охорони здоров'я, школам, клубам, дитячим закладам, об'єктам спортивного призначення, громадським та благодійним організаціям та ін. Для відновлення культурно-масової і спортивної роботи деякі підприємства організують власні спортивні команди з числа працівників структурних підрозділів та проводять внутрішньогосподарські турніри [2]. Аграрні підпри-

емства не лише підтримують соціальну інфраструктуру, що склалася довкола підприємств, а й реалізують програми, спрямовані на розвиток корпоративної солідарності співробітників, підвищення рівня їх соціальної захищеності, створення умов для всебічного розвитку працівників [3]. Багато соціальних питань вирішуються за узгодженням із місцевою адміністрацією, яка не в змозі фінансувати з бюджету вирішення соціальних проблем на селі. Неспроможність місцевої влади веде до зменшення соціального капіталу, і саме діяльність сільськогосподарських підприємств у напрямі підтримки сільських територій може поліпшити ситуацію.

Проведемо аналіз діяльності шести великих аграрних підприємств за результатами Latifundist.com, а саме компанії «Кернел», Ukrlandfarming, «Агропросперіс», «Мрія», «Монсанто», «Астарта» стосовно їх діяльності щодо впливу їх роботи на соціальний капітал.

«Кернел» – це провідний у світі та найбільший в Україні виробник та експортер соняшникової олії, ключовий постачальник сільськогосподарської продукції з регіону Чорноморського басейну на світові ринки. Свою продукцію «Кернел» експортує більш ніж у 60 країн світу. З листопада 2007 р. акції компанії торгуються на Варшавській фондовій біржі (WSE).

Компанія «Кернел» є ключовим інвестором у регіонах присутності. Здійснюючи діяльність на сільських територіях, підприємство відповідально ставиться до благоустрою та розвитку населених пунктів, підтримує громадські ініціативи, реалізує соціально важливі проекти, сприяє поліпшенню сільської інфраструктури [3].

Основною ведення бізнесу компанією «Кернел» є відповідальність перед законом, персоналом, партнерами та місцевими громадами в регіонах присутності. Виходячи з місії лідерства та корпоративних цінностей, компанія реалізує соціальні проекти в таких напрямках:

- фінансова підтримка місцевих установ, що недостатньо фінансуються державою (дитячих садків, закладів охорони здоров'я, будинків культури тощо);
- підтримка і розвиток інфраструктури сіл;
- програми для молоді;
- участь в організації спортивних і культурних заходів;
- соціальне підприємництво.

Компанія вибудовує просту і доступну систему взаємодії з місцевими громадами в регіонах присутності, постійно інформує про принципи та результати своєї діяльності. З 2014 р. в компанії працює благодійний фонд «Разом із «Кернел», що має на меті систематизувати проекти і підвищити прозорість соціальної активності компанії, забезпечити надання адресної допомоги та фінансування проектів у межах соціальних ініціатив. Щороку за участі представників місцевих громад фонд здійснює моніторинг цільового використання грошових коштів та ефективності реалізованих проектів [3].

ПАТ «Миронівський хлібопродукт» (МХП) – одна з провідних агропромислових компаній України, що була заснована в 1998 р. Компанія експортує свою продукцію до 69 країн світу й є експортером курятини № 1 в Україні. Основними ринками є країни Близького Сходу, ЄС та Африки. Виробничі потужності підприємств компанії розташовані в 14 регіонах України [4].

Основною метою діяльності по відношенню до громади є ведення успішного бізнесу компанії для поліпшення рівня життя як кожної окремої людини, так і всього суспільства у цілому.

Впродовж багатьох років роботи компанія впливає на сільські території за такими напрямками: зростання зайнятості в селах через розвиток бізнесу, створення нових робочих місць; розвиток регіонів завдяки підписанню і виконанню соціальних угод між МХП і органами місцевого самоврядування, де визначено заходи з поліпшення інфраструктури, благоустрою населених пунктів, благодійну допомогу школам, вишам, дитячим садам, бібліотекам, будинкам культури, ФАПам і пожежним частинам; розвиток культури та спорту через надання фінансової підтримки творчих колективів і спортивних команд, надання транспорту і продукції.

Загалом сума корпоративних інвестицій у соціальну сферу збільшилася у 2016 р. на 56% порівняно з 2015 р., здебільшого внаслідок підтримки реалізації масштабних інфраструктурних проектів, і становила 67 471 000 грн.

Є цікаві приклади непрямих економічних впливів у громади завдяки проектам компанії. Так, наприклад, ТОВ «Вінницька птахофабрика» – найбільша птахофабрика МХП – реалізувала у Вінницькій області проект соціальних магазинів для пенсіонерів. Нині в м. Ладижині функціонує стаціонарний магазин, що обслуговує 6 500 пенсіонерів, а в Тростянецькому і Тульчинському районах Вінницької області курсує мобільний соціальний магазин, що обслуговує 3 500 пенсіонерів із 12 сіл тієї місцевості. Також на повному фінансовому утриманні підприємства перебувають два дитячі садки в м. Ладижині (Вінницька обл.). У 2016 р. в Черкаській області був реалізований проект мікрогрантів «Село: кроки до розвитку». Цей проект покликаний стимулювати соціальну активність спільнот, а також підтримати найкращі ініціативи місцевих жителів в економічній самоорганізації, розвитку культурного та туристичного потенціалу регіону, розвитку підприємництва і самозайнятості в селах [4].

Проект «Село: кроки до розвитку» – конкурс мікрогрантів, який був реалізований у селах Канівського, Чигиринського та Черкаського районів Черкащини. За результатами конкурсу було відібрано 10 найкращих бізнес-проектів, а їхні автори отримали по 40 тис. грн.

Агрохолдинг «Мрія» реалізує політику соціального партнерства через підписання і виконання договорів соціальної співпраці із сільськими радами в регіонах діяльності. Кому-

нікації Положення про соціальне партнерство, яке діє з 2009 р., спрямоване на комплексний та збалансований розвиток сільських територій, забезпечення їх об'єктами соціальної інфраструктури, рівного доступу мешканців сільської місцевості до медичних та освітніх послуг [2].

ТОВ «Астарта» – агропромислова компанія, яка майже 25 років працює у сфері цукрового та сільськогосподарського виробництва в Україні. З 2006 р. акції Astarta Holding N.V. котируються на Варшавській фондовій біржі. «Астарта» обробляє землі у восьми областях та є національним лідером із виробництва цукру. Компанія реалізує стратегію корпоративної соціальної відповідальності, одним із пріоритетів якої є підтримка сільських громад у напрямках освіти, медицини та благоустрою.

ТОВ «Астарта», Фонд BrainBasket та компанія «Міратех» у рамках розвитку об'єднаних територіальних громад та сільських територій реалізують пілотний освітній проект, який дасть змогу мешканцям сіл отримати базову ІТ-освіту. Старт проекту заплановано на жовтень цього року в Полтавській області. Оволодіти ІТ-навичками зможуть дорослі зрілого віку та школярі сіл Озера, Лютовинівка та Староаврамівка [5].

«Астарта» дбає про поліпшення умов життя сільських та міських громад, з якими співпрацює. У рамках стратегії корпоративної соціальної відповідальності компанія підтримує такі напрями, як освіта, медицина, інфраструктура (водопостачання, освітлення, дороги), культура та спорт.

Один із таких об'єктів соціальної інфраструктури – спортивний комплекс «Заводський», який компанія побудувала у місті Глобині Полтавської області.

Новий спорткомплекс, що був названий на честь працівників Глобинського цукрового заводу, складається з майданчику з м'яким покриттям для баскетболу і волейболу, блоку із силовими тренажерами, а також дитячого ігрового майданчику.

Компанія «Астарта» реалізує свою політику в напрямі підтримки сільських територій. Нині компанія працює у 198 населених пунктах у шести областях України. Цього року «Астарта» планує розширити свої соціальні ініціативи [6].

«Укрландфармінг» (Ukrlandfarming) є найпотужнішим в Україні вертикально інтегрованим аграрним холдингом, який керує найбільшим у країні й восьмим у світі банком родючого чорнозему площею 654 тис. га. У всіх видах бізнесу за винятком виробництва цукру група посідає перше місце на українському ринку. 2012 р. вона займала другу позицію у виробництві цукру в Україні.

Ефективне ведення бізнесу компанії поєднується зі співпрацею з місцевими органами влади та громадами, тому важливим напрямом соціальної відповідальності Ukrlandfarming PLC вважає свою участь у розвитку регіонів присутності.

Однією з форм співробітництва Ukrlandfarming PLC із регіонами є соціальні договори з місце-

вими радами. За умовами договору Компанія відраховує певну суму з кожного гектара землі, орендованої в конкретному районі, до місцевого бюджету. Кошти, отримані сільськими територіями за такими соціальними договорами, використовуються для вирішення першочергових питань місцевої громади, таких як ремонт доріг та освітлення вулиць.

Ukrlandfarming PLC також активно підтримує проведення виставок і фестивалів, відзначення державних свят та подій місцевого значення, бере участь в організації днів села і днів поля. Добра традиція в компанії – привітання новорічними подарунками дітей в усіх населених пунктах, де вона працює.

Соціальна програма, яку реалізує Ukrlandfarming PLC, охоплює школи й дошкільні навчальні заклади, школи-інтернати для дітей із фізичними вадами, лікарні, будинки культури, розташовані переважно в районах, де є виробничі потужності групи. [7].

«Монсанто» (Monsanto) – транснаціональна корпорація, світовий лідер біотехнології рослин [8], виробляє в Україні та імпортує до України якісне та високопродуктивне насіння кукурудзи, ріпаку та овочів лише традиційної селекції. Основний лозунг компанії – «Вирощувати більше. Зберігати більше. Поліпшувати життя».

Підприємство, крім прибуткової діяльності у сфері сільського господарства, реалізує програму соціальних інвестицій «Україна – житниця майбутнього», яка була започаткована компанією в 2013 р. для підтримки ініціатив сільських громад. Основна місія програми – поліпшення життя людей у сільській місцевості шляхом згуртування громад, підвищення громадської свідомості та соціальної активності для вирішення місцевих проблем.

Програма підтримує реалізацію проектів за такими напрямками: освітні програми, спрямовані на поліпшення освіти в сільській місцевості, зокрема підтримка шкіл, бібліотек, наукових центрів, навчальних програм для фермерів; програми зі сталого розвитку середовища громад, у тому числі підтримка програм із поліпшення енергоефективності та доступу до чистої води, підтримка центрів для людей з особливими потребами, забезпечення інших місцевих потреб.

За результатами конкурсу з 2013 по 2016 р. було профінансовано 14 соціальних проектів для сільських громад Вінницької, Житомирської, Запорізької, Київської, Львівської, Рівненської, Сумської, Харківської, Черкаської та Чернігівської областей [9].

У 2014 р. було виділено 1 млн. грн. на проекти «Разом живемо – разом відпочиваємо» у Вінницькій області, «Конструкція дитячого майданчика на вулиці Радянській» у селі Колодязне Харківської області, «Створення центру мобільної інформатизації у школі» у селищі Гніздичів Львівської області, «Від села до села з «Монсанто Україна» в Житомирській, Черкаській та

Вінницькій областях, «Упровадження соціального підприємництва в Житомирській області».

У 2015 р. виділено 600 тис. грн. на реалізацію проектів «Дивосвіт» у селі Червонокозацьке Запорізької області, «Обладнання у бібліотеці» села Червона Слобода Черкаської області, «Удосконалення вмінь з використання УЗД-апаратів для сільських сімейних лікарів» у Рівненській області, «Встановлення інноваційного енергоефективного освітлення центральних вулиць» у трьох населених пунктах Володарсько-Волинського району Житомирській області.

У 2016 р. виділено 400 тис. грн. на реалізацію проектів «Організація інклюзивного простору» в селі Борсукив Козелецького району Чернігівської області, «Створення школи бджільництва для старшокласників сільської школи та безробітних мешканців» у селі Виноградівка Компаніївського району Кіровоградської області, «Створення комфортних та сучасних умов для занять спортом» у селі Синява Рокитнянського району Київської області [10].

У 2017 р. виділено 400 тис. грн. на проекти «Облаштування інклюзивного майданчика для дітей з інвалідністю та дітей із навколишніх сіл» у м. Бершадь Вінницької області, «Створення сучасних умов для занять» у смт. Веселе Веселівського району Запорізької області, «Створення спеціального мотузкового парку для розвитку сенсорної інтеграції дітей з інвалідністю» в с. Борсукив Козелецького району Чернігівської області.

На 2018 р. оголошений наступний конкурс. Гранти для реалізації проектів надаються громадським об'єднанням та благодійним організаціям. Сума гранту – від 50 тис. до 200 тис. грн.

Відбір пропозицій проектів здійснюватиметься у два етапи:

1-й етап – учасник надсилає Аплікаційну анкету з короткою інформацією українською мовою. У разі позитивного рішення учасник отримує запрошення для участі в другому етапі відбору.

2-й етап – заповнення аплікаційної анкети. Після розгляду Наглядовою радою остаточне рішення про отримувачів грантів буде оголошене орієнтовно в червні 2018 р. [11].

Очевидно, соціальна напруженість у сільській місцевості з приходом великих сільськогосподарських підприємств зростає, оскільки вони концентрують найкращу землю, кадри, техніку. З цією проблемою пов'язана і проблема виникнення надлишкової робочої сили на селі. Низка компаній, організовуючи сільгоспвиробництво, привозить із собою й нові кадри (з інших регіонів або використовує іноземну робочу силу), оскільки частенько наявна в сільській місцевості робоча сила ні за рівнем своєї кваліфікації, ні за відношенням до праці не відповідає вимогам сучасно організованого виробництва [12].

Аналізуючи наведені дані, ми вважаємо позитивним досвід фінансування розвитку сіль-

ських територій сільськогосподарськими підприємствами. Однак існують сьогодні і проблеми, а саме з місцем реєстрації, у зв'язку з тим, що вони рідко сплачують податки до місцевих бюджетів [13]. Такий перерозподіл дасть змогу збільшити надходження до бюджетів об'єднаних територіальних громад, а це, своєю чергою, призведе до збільшення соціального капіталу, дасть змогу сільським радам акумулювати кошти місцевих бюджетів для розвитку соціальної інфраструктури села.

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене, ми вважаємо, що підтримка сільських територій аграрними підприємствами має, як правило, благодійний і несистемний характер, але органи місцевого самоврядування зацікавлені у зростанні довіри до своєї діяльності та збільшенні соціального капіталу аграрної сфери. Подальші розвідки у цьому напрямі ми пов'язуємо з визначенням величини впливу підтримки сільських територій на соціальний капітал аграрної сфери.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Могильний О.М. Вплив соціального капіталу на конкурентоспроможність сільського соціуму. URL: <http://mts.asu.lt/mtsbid/article/viewFile/677/703/>
2. Компанія «Мрія Агрохолдинг» розпочинає проект «Українська Аграрна Школа – 2012». URL: <http://provse.te.ua/2012/03/ternopilski-studenty-nehochutzapivdarma-pracjuvaty>.
3. Офіційний сайт компанії Kernel. URL: <https://www.kernel.ua/ua/about>.
4. Офіційний сайт компанії «Миронівський хлібопродукт». URL: <https://www.mhp.com.ua/library/file/gri-2016-ukr-final.pdf>.
5. Соціальна відповідальність та благодійність агрохолдингу «Астарта-Київ». URL: <http://www.astartakiev.com/files>.
6. У селах Полтавщини відкриють ІТ-курси. URL: http://astartakiev.com/ua/press-center/novosti-holdinga_1336654830/2017_novosti-holdinga_1336654830/u-selah-poltavshini-vidkriyut-it-kursi.htm.
7. Офіційний сайт компанії UkrLandFarming. URL: http://www.ulf.com.ua/ua/sustainability/regions_relations/.
8. Монсанта. Матеріали вільної енциклопедії. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Monsanto>.
9. «Монсанта Україна» оголошено конкурс програми соціальних інвестицій «Україна – житниця майбутнього». URL: <http://khoda.gov.ua/monsanto-ukra%D1%97na-ogolosheno-konkurs-programi-soc%D1%96alnih-%D1%96nvestic%D1%96j-ukra%D1%97na-zhitnicja-majbutnogo/>.
10. «Україна – житниця майбутнього». URL: <http://www.monsantoglobal.com/global/ua/ourcommitments/pages/grain-basket.aspx>.
11. «Монсанта» виділить 400 тис. грн на соціальні проекти. URL: <http://agroportal.ua/ua/news/novosti-kompanii/monsantovydelit-400-tys-grn-na-sotsialnye-proekty/>.
12. Кукель Г.С. Соціально-економічні аспекти функціонування агрохолдингів в Україні. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). 2013. № 2(6). С. 216–227. URL: [file:///C:/Users/1/Downloads/znpdau_2013_2\(6\)_26.pdf](file:///C:/Users/1/Downloads/znpdau_2013_2(6)_26.pdf).
13. Пільявський В.І. Розвиток та діяльність агрохолдингів в Україні. Наук. пр. Полтав. держ. аграр. академії. Серія «Економічні науки». 2010. Вип. 1. Т. 1. С. 206–215.